

J. Rydén

9/1966

EKONOMI

Av Bengt Rydén

OM FÖRÄNDRINGENS VIND

*Varken konjunkturbilden eller takten i industrins strukturomvandling ger skäl till några katastrof-
rier. Utvecklingen har heller inte inneburit att
relativt sett fler småföretag drabbats av kon-
centrationsutvecklingen och bankernas statistik
ger inga belägg för att de mindre företagen skulle
ha missgynnats speciellt av den hårda kredit-
politiken. Frågan är om vi inte genom det ny-
mornade intresset för förändringarna inom nä-
ringslivet riskerar att skjuta över det vällovliga
upplysningsmålet, anser förf. Det saknas ett led
i informationen som förklarar förändringarna
som naturliga inslag i den ekonomiska utveck-
lingen.*

Man kan inte klaga på politikerns och massmedias
resser för aktuella näringspolitiska och indu-
striella problem. Våra främsta och vanligaste
statsråd tar numera varje tillfälle att utveckla sin
syn på den svenska ekonomin. Finansministern
lägger den psykologiska grogrunden för sin stats-
spropoosition genom att fortfarande vara be-
kymrad för bytesbalansen och liksom förra hösten
plädera varmt för en fortsatt satsning på indu-
strin. Det måste efter valet vara en otacksam upp-
gift, men finansministern genomför den med mod
och bravur och förtjänar allas vårt stöd.

De djärva målen

Även statsministern har tagit upp näringslivs-
frågor i så gott som alla sina anföranden och ut-

talanden efter valet. Han har framför allt tagit på
entreprenad de snabba strukturförändringarna i
dagens samhälle och den enskilde individens si-
tuation i en föränderlig värld. Trygghet, solidari-
tet och samhällsansvar är ord som ständigt åter-
kommit i hans anföranden, liksom i diskussio-
nerna vid LO-kongressen tidigare i höst. Inte hel-
ler statsministerns deklamationer har innehållit
några principiella nyheter utan snarare varit ett
upprepanande av en serie obestridda självklarheter.
Deras främsta värde ligger i att just statsminis-
tern tagit upp dem, vilket markerar frågans be-
tydelse.

Också massmedia bidrar till att sprida ökad
ekonomisk upplysning. Den tidning eller tidskrift
som i dag inte håller sig med en särskild börs-
kommentator måste betraktas som djärv, själv-
ständig och exklusiv. Vi väntar nu bara på den
dag då Sveriges Radio skaffar sig en börsexpert
som genom sina placeringsråd kan göra börsrap-
porten till en lika populär programpunkt som
Puttes tips och Matbörsen. Vilka outnyttjade möj-
ligheter finns inte att bredda aktiesparandet!

Djärv måste man också kalla den tidning eller
aktuelltreporter, som inte med braskande rubri-
ker slår upp varje företagsnedläggning av någon
betydelse och låter fackföreningens ordförande ut-
tala att nedläggningen kom som en chock. Lika
djärvt är det massmedium som inte minst en gång
i månaden besöker en nedläggningsort och lika
ofta meddelar hur många nedläggningar och per-
mitteringar som hittills skett i år. Utvecklingen
illustreras lämpligen med hjälp av kurvor som
rusar lika brant i höjden som priserna.

Skjuts det i överkant?

Både regeringen, börskommentatorerna och för-
ändringsjournalisterna gör genom detta värv en
tacknämlig insats i samhällets och näringslivets
tjänst. All upplysningsverksamhet som kan bidra
till att öka kunskapen om de samhällsekonomiska
frågorna är värdefull. Det gäller inte minst den
information som hjälper till att skapa förståelse

för att förändringar är nödvändiga i ett effektivt näringsliv och som förvarnar om att förändringar kommer att bli vardagsmat i framtiden. Varje människa har en inbyggd tröghet och motvilja mot förändringar, som hon inte själv har initierat. Vi måste därför alla få klart för oss att fortsatta ekonomiska framsteg kräver fortsatta snabba förändringar. Politiker, organisationer och massmedia har en viktig uppgift att fylla i det upplysningsarbetet.

Men riskerar vi inte att genom det nästan överdrivet nymornade intresset för nyheter, artiklar och uttalanden av typ "förändringens vind" skjuta över det vällovliga upplysningsmålet? Det känns i luften att nedläggningsnyheterna i stora grupper snarare skapar en stämning av kris, depression och arbetslöshet. Minnen från mellankrigstiden och rädsla för ett kommande konjunkturbakslag torde i dag vara vanligare hos allmänheten än på mycket länge trots att ingenting tyder på att en sådan utveckling verkligen är på gång. I den omfattande nyhetsbehandlingen av näringslivets strukturförändringar saknas det helt enkelt ett led som förklarar att förändringarna är ett naturligt inslag i den ekonomiska utvecklingen, att de är ett internationellt fenomen som ställer lika hårda krav på företag och löntagare i alla industriländer, att de inte är tecken på en okontrollerad utveckling utan i stället eftersträfvade och att vilja och resurser finns att i möjligaste mån motverka de negativa verkningarna för den enskilde individen.

Obalansen i samhället

Vi har under de senaste åren upplevt ett konjunkturläge som präglats av ständig överhettning. De expansiva krafterna har varit exporten, bostadsbyggandet och den kommunala sektorn. Överhettningen har tagit sig uttryck i bl a hög import, stigande priser och exceptionellt stor brist på arbetskraft. Balansrubbningsen har nu varat så länge att vi börjar betrakta den som normal. För många människor framstår den också som något

i stort sett positivt, inte minst verkningarna på arbetsmarknaden: många otillsatta arbeten att välja mellan, bra förtjänstmöjligheter genom löneglidning, och trygghet i arbetet genom vissheten att en mängd lediga platser hela tiden finns som reserv.

Tillfälligt försämrade avsättningsmöjligheter i vissa branscher, ett lugnare bostadsbyggande och en viss broms på den offentliga utgiftsexpansionen har nu sört för att arbetsmarknaden för första gången på länge kommit något så när i balans. På en sökande finns inte längre ett dussin lediga platser utan kanske "bara" en handfull. Företagen slåss inte längre ohämmat om arbetskraften, men det är ändå långt därhän att de arbetssökande slåss om arbetstillfällena. Arbetslösheten är fortfarande mycket låg och den ökning på ett par tusen som registrerats sedan förra hösten kan nästan helt hänföras till strukturella omställningar och är av kortsiktig natur. Ingenting tyder på att långtidsutredningens förutsägelser om fortsatt kraftig brist på arbetskraft under lång tid framöver skulle behöva revideras. Kortsiktiga svängningar inom ramen för en sådan prognos är naturliga.

Näringslivet i ett litet land med stor köpkraft, låga tullar och en omfattande utrikeshandel utsätts alltid för ett tryck utifrån och tvingas förr eller senare att handla rationellt. När förändringarna är större i dag än tidigare beror det på att trycket är större. I rävsaxen mellan stigande kostnader, oförändrade priser och lånesvårigheter tvingas företagen att ta till radikaledel d v s lägga ner, flytta om och permittera. Omställningarna inom den utlandskonkurrerande industrin är i flertalet fall sunda och nödvändiga om företagen på sikt vill överleva. Man kan i vissa fall bara beklaga att de inte skett tidigare som ett led i en rationell och framsynt planering.

Inte bara av ondo

Det är givet att den hårda kreditpolitiken bidrar till att påskynda förändringarna. Men just detta

är väl en av fördelarna med dagens kreditpolitik. I ett ekonomiskt läge med god tillgång på pengar och med stora reserver i företagen kan man inte alltid vänta sig ett rationellt handlande i näringslivet. Kapitalströmmarnas styrs i dag i större utsträckning än tidigare till de områden där de lämnar den största avkastningen. Om även bankerna är rationella och handlar efter räntabilitetskriterier är det svårt att förstå varför välskötta och effektiva företag skulle behöva läggas ned, vilket hävdas allt oftare. Det är ju inte så att kreditvolymen är mindre i dag än tidigare. Den har — trots den "hårda" politiken — ökat snabbt och näringslivets andel har vuxit ännu snabbare. Bristen är i stället en följd av de starkt ökade kreditbehoven. Alla behov är naturligtvis inte lika ekonomiskt välmotiverade, och om de samtliga skulle tillgodoses skulle resultatet bli ett samhällsekonomiskt kaos. Vitsen med den hårda kreditpolitiken är alltså att den slår ut de mindre räntabla behoven och tvingar företagen att tänka rationellt. Men det finns naturligtvis en gräns där hårdheten gör större skada än nytta, bl a genom att den omöjliggör en meningsfull långsiktspianering och dämpar riskvilligheten i företagen.

Katastrofteorierna och verkligheten

I de aktuella kris- och katastrofteorierna ligger bl a tanken att de många nedläggningarna visar att allt fler företag tvingas att ge upp och helt enkelt gå under. Det är framför allt de mindre företagen som drabbas, menar man, och snart kommer turen till de större. Sådana teorier stämmer inte med verkligheten, åtminstone inte när det gäller industrin. En analys av de under senare år varslade driftsnedläggelserna visar att andelen nedlagda småföretag varit konstant eller to m minskat något. Storleksfördelningen mellan nedlagda arbetsställen inom industrin har knappast ändrats alls under de fyra senaste åren. Omkring 15 procent är företag med mindre än tio anställda, 65 procent med 11—50 anställda, tio procent med 51—100 anställda och lika många med över

100 anställda. Den statistiken liksom bankernas påståenden att småföretagen inte missgynnas i kreditgivningen ger inte belägg för att de mindre företagen skulle drabbas exceptionellt hårt av den ekonomiska politik som nu förs. Däremot bekräftar siffrorna vad man tidigare funnit, nämligen att de allra minsta företagen klarar sig bättre än genomsnittet och att de medelstora eller "småstora" med 11—50 sysselsatta råkar ut för de största svårigheterna eller åtminstone har svårast att klara av dem. Sådana företag svarar bara för en femtedel av hela företagsbeståndet men, som visats, för två tredjedelar av samtliga nedläggningar.

Katastrofteorin kan också vederläggas genom en annan analys av varselstatistiken. Det visar sig nämligen att en i det närmaste konstant andel av nedläggningarna avser koncentrationer inom bestående företagsenheter och sålunda utgör ett led i en systematisk och från allmänna synpunkter önskvärd och eftersträvad rationaliseringsprocess. Sådana interna företagskoncentrationer har under flera år svarat för omkring hälften av alla nedläggningar, även om en svag nedgång skett under de allra senaste åren. Sysselsättningsmässigt betyder de nedläggningar, som innebär företagsdöd, ännu mindre. På dem faller bara 30 à 40 procent av samtliga berörda anställda.

Omställningar i näringslivet har blivit vanliga. De får inte betraktas som sensationella inslag i den ekonomiska utvecklingen utan som naturliga. De omställningar som hittills skett har många gånger varit uttryck för framsynthet och god planering. I allt högre grad får vi nu räkna med att inte bara framsynthet utan framför allt tvingande nödvändighet kommer att ligga bakom förändringarna inom industrin. I en situation där valet på sikt gäller liv eller död är beslutet ofta lätt att fatta. Det talar för att vad som händer i dag kommer att bli vardagsmat i framtiden och ett bestående inslag i samhällslivet. Det är en realitet som måste styra vår planering för hög beredskap.